

CSALÁD ÉS ISKOLA.

NEVELÉS-OKTATÁSÜGYI SZAKKÖZLÖNY,

szülők, kisdiednevelők, tanítók és a nevelésügy barátai számára.

KIADJA A KOLOZS-DOBOKAMEGYEI NÉPTANÍTÓK EGYLETE.

FŐMUNKATÁRSÁK:

KOZMA JÓZSEF ÉS SZABÓ ENDRE.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

VÁRADI KÁROLY.

Megjelenik — július és augusztus havakat kivéve — havonként kétszer, legalább egy ivnyi tartalommal.

Előfizetési ára: egész évre 3 frt, félévre 1 frt 50 kr. Pályázatok s egyéb hirdetések petit soronként 5 krral számíttatnak.

E közlöny beltartalmát illetők a szerkesztőhöz (lakik a belső-középutozában 31. sz. a.); az előfizetési pénzek, hirdetések és reklamációk pedig — Gázi József egyleti pénztárnok czimén — a kiadó hivatalba (kurta szappanuteza 15. sz. a.) küldendők.

A család hajdan és most.

I.

Olaszországban, a hirtelen lelkesedés és fcrro-
gás hazájában, ezeltt évekkkel, M . . . város egyik
tétkintélyes kereskedésében, egy angol hölgy a közel
piacon támadt zajos zavargás okát kérdezvén, az üz-
let főnöke egész nyugodtsággal felelé: „Niente Sig-
nora, nienteissimo, rivoluzione!“ (Semmi aszszonyom,
épen semmi: forradalom!) Nálunk, a nehéz emléke-
zés s könnyü felejtés hazájában, az előfizetési fel-
hívások szárnyra keltőnek ivadán, bizonyosan nem
egy csalápanyával történhetett meg, hogy midőn ez
év elején, férjétől a „Család és Iskola“ előfizetési
felhívása felől egész érdekléssel tudakozódott, azt a
teljesen egykedvű, s ásitással garnirozott feletet
nyerte: Semmi, Édesem, teljességgel semmi: új ne-
velési lap! Persze, mihelyt nem ígér a születendő
új lap gazdája kézzelfogható kedvezményeket, regényt,
sorsjegyet, műlapot, politikát, s még egy kis min-
dent: „semmi“ a neve; holott ez a sem mi van
arra hivatva, hogy a körünkben élő szülék és neve-
lők fejében és szívében egy kis forradalmat és
megújhodást eszközöljön.

A nevelési rendszereket, valamint
a politikai alkotmányokat, nem csinál-
ják — ugymond Spencer Herbert — mert azok
nőnek. A nevelési rendszerek, ép mint a
politikai alkotmányok, a benső átalaku-
lás, a fokozatos fejlődés kenyere és vi-
zén nőnek nagygyá — mondhatjuk mi. A fej-
lődés elve valóban az állam, a társadalom és a csa-
lád életének egyik szegletköve. Nem alapelv ez, ha-

nem frázis, moudják talán sokan azon félénk szívűek
közt, kiknek Jean Paul szerint a nyul lévén legfőbb
istenök, a Venus átvonulásában az utolsó itélet be-
következését, az evolucióban a revoluciót látják. Any-
nyiban igazuk van a szorongó óvatosság embereinek,
hogy mai világban semmi sem divatosabb, mint ékes
szavakat írni, s azokat készpénz gyanánt forgalom-
ba hozni. A cifra szó, a ciradás nyomtatott papir,
münéven alecia úgy elszaporodott immár, mint az
itélet napkor fizetni akaró adások száma. Ámde a
frázisnak, a hamis gyémántnak, a hamis banknö-
tának egyaránt megvan a maga próba szere. Az ily
kimondott alapelvek megannyi nagy bankjegyek,
melyeknek névleges értékét a történeti tények tehe-
tik valóságossá. A bankjegy felváltója, a csalhatatlan
ellenőr, az a felséges úr, kit Történetnek hívnak.
Próbáljuk meg, vajjon a fentebb felmutatott tuda-
mányos pénztári utalványt eszkomptirozza-e a törté-
neti tények aranyával és ezü-tjével?

A legrégibh szájhagyományok a kormányzókat
istenek és félisteneknek ábrázolják. A királyok em-
berfölötti származásuk és emberfölötti hatalomnak
birtokosai; pl. az Ynkák a nap fiai, s ezért absolut
urai és legfőbb papjai a népnek. Címök isteni, a
nép rabszolgai hédolattal közeledik feléjük; isteni
tisztelettel viseltetik irántok. A természeti (u. n.
vad) népek hite szerint a főnök és utóda ma is égi
származásu; az ország egyedüli tulajdonosa. A fő-
nök bármely alatalóját megöletheti, mert a király
hatalma korlátlan.

Ezt az absolut hatalmat a nagy gyaluló mes-
ter, az idő, lassanként nagyon megsimitotta. A mo-
narcha föltétlen hatalma isteni tekintélyre devalva-
lódik; az isteni származás helyébe az isteni jog ke-

rül. Többé se nem isten, se nem fél isten, se nem isteni származásu, hanem csak isten helytartója. Alattvalói nem ismerik el, hogy korlátlan hatalommal rendelkezhetnek életök és javaik fölött. Azonban parancsainak még mindig engedelmességeknek.

A múlt század végén midőn a kiszáradt velejű királyi és nemesi előjogok száma minden országban megszaparodott, elanynyira, hogy azok a trón körül egy-egy nagy raktárt alkotván, a népnek a kormányra való befolyását mind untalan akadályozták: a francia forradalom felgyújtotta ezt az országos lomtárt, ennek és a napoleoni hadjáratoknak a tüze teljesen fölemészté az isten kegyelméből való tan mumiáját. A szél az izzó parázsszal vegyült hamvakat elvitte minden civilizált országba, s ott hasonló pusztitással azt a nagy változást eszközölte, hogy az uralkodó hatalma helyét a nemzeti akarat váltotta fel. De ennek a hatalma korlátozott, mert sem az egyes polgár, sem a társadalom valamely osztályának munkája, vagyona vagy élete fölött nem rendelkezhetik.

A régi államban az államhatalom eszméje és annak látható kifejezője az uralkodó minden; az egyén, az alattvaló semmi, legfennebb az a tehetetlen fonál, melynek segítségével a birodalmak szövörmesterei, az uralkodó kedveltjei, a hatalom biborpalástját szövik, varrják, készítik. Ma az a régi semmi hatalmas jelentő számmá növekedett; maga választja a takácsokat, s ha azok mellett felvigyázó (monarcha) áll, arra való csak, hogy a két fél a szövet fagonját, kvalitását stb. együtt megbeszélje, egymást ellenőrizze. Régen az uralkodó minden földi birtok született tulajdonosa, tetszése szerint ajándékozta „kedvelt hiveinek“ a nem kedveltek birtokát; ma a kedvelt hivek és alattvalók vásárolnak neki birtokot, hol egy főnökhöz méltó kényelemben élhesen. Régen a császár földi javakkal, a pápa pedig menynevei üdvösséggel szívők szerint kistaffirozták érdemes jobbágyaikat. Bővében volt a föld, bővében volt a szentek fölösleges jó cselekedetei. Ma mindkét forrás fenéig kimerült; ma mindenki maga izzad földjéért, erényéért. A kaszti, születési, birtoki különbségek és az azoknak nyomában járó jog-egyenlőtlenségek korát az egyenlőség kora váltotta fel. Ma minden emberben halhatatlan lényt, akarat-
tal felruházott és okos önelhatározásra nevelhető erkölcsi egyént látunk. Szellemi és erkölcsi érzék ruház fel ma kit-kit az ember eltörülhetetlen címé-

vel, a mi egyszerűségében többet mond, mint a régi uralkodók neve után akasztott röffel mérhető hosszú címek szalaga és sallangja.

Igy az államban. És a családban? Annak körében is a fentebbinek minden ízében megfelelő átalakulást tapasztalunk. És ez igen természetes, mert ha igaz, hogy az ember szükségkép társul az emberhez, akkor az is áll, hogy előbb társult család, mint állam alkotásra. Hiszen a trónnak ősei nem a patriarkai szék-e; a trón szimboluma ma is nem az öreg karszék, a nagy-anya ülőhelye-e; s a trón nem a családtól kölcsönözte-e eredetileg a szentség, a sérthetlenség és isteni származás attribútumait? A rokon arcu két hatalomnak nem lehetett meszsze elmaradni egymástól a változásban, a fejlődésben. S valóban, a polit. hatalom arculata változásához hasonló tüneményt tapasztalunk a családban is. A hajdan korban a családfő hatalma korlátlan, abszolút. Az aszszony eszköz, s a gyermekek semmik. Az Ynkával eltemetik nejét és szolgálait. A nő, a saubkodás és tanultság hazájában, Görögországban is el van zárva a gondolkodás és tanulás műhelyétől, mert első rendű bölcséik is azt vallják, hogy az aszszony tökéletlen lény a férfival szemben. A római pater familias gyermekei életének és halálának ura. Ezt a korlátlan hatalom tanát vallják és követik ma a Sandwich szigetek benszülőttei is.

A középkorban az egyházi atyák hiven esküsznek a görögök tanára, sőt még azzal is tóditá némelyikök a fonák tant, hogy a nőnek nincs lelke. A tudomány főtekintélyü doktorainak ily merész állítása sokáig egy helyre láncolta a család-anya sorsát. A (nevelt) nő férjhezmenetelekor kolostorból kolostorba ment. A családapá, mint Jehova a zsidókkal, csak haragja viharában, s csak a mindenhatóság és fenség nyelvén beszél családjá, tagjaival. Ő a rendesen elrejtőzött, a hatalom Olympusára huzódott isten, most szemöldéne egy intésével megrendíti a családot, mint Zeüsz az olympusi istenek trónját; majd nagy ritkán a család ünnepélyes óráiban megjelenik, mint Zeüsz az olympiai játékon, hogy egyes mosolyával emeljen és jutalmazzon. A családapá félig király, félig bíró; nejére nézve liber baro. A családi élet szálaiból kénye-kedve szerinti szövözetet készít.

A gyermek?... az a család eszméjével szemben megsemmisül. A középkorból maradt ránk annak a borzasztó szokásnak az emléke, hogy új ház (csa-

ládi fészkek) építéskor a család legifjabb tagját, a család szerencséjéért annak alapjába elevenen befalazták. Ime a patriárkai családban ép úgy meg kell semmisülni az egyesnek az egészszel szemben, mint az abszolút hatalmu államban. Természetes, mert mindkettő hierarchia intézmény. Az egyéniség tönk-
re jutásából folyt a közös felelősségre vonhatóság elve. Zách Felicián bűnéért az egész család, annak minden tagja lakol. Egy tagnak a vétsége az egész házat megbecstelenítette és polgári jogait tönkre tette.

Az abszolút hatalom képviselője, a családfő gyermekeit is úgy tekint, mint meszsze fölöttük álló homo liber, s nem mint atya. Montluc tábornagy huszonöt éves fiának vesztét azért kesergi kiválóképen, mert fiát, hogy előtte tekintélyét megővhassa, soha meg nem csókolta, meg nem ölelte. Ha talán ma is megmerevedett hierarchikus család akarsz látni, menj Chinába, s nézd meg, hogy egy három éves szegény kis féreg előtt, hogy borul hasra egy félmilliárd alattvaló, csak azért, mert az hitők szerint, isteni származású lény, a nap testvére, a hold unokaöccse.

Valóban a középkor sok tekintetben megérdemli tiszteletünket főleg művelődési intézetei által. A középkori emberekből sok kikerült: nagy hódító, nagy államférfi, nagy tudós, csak családapáknak voltak nagy szükében. Seregesen mentek a párisi és olaszországi egyetemekre tanulni. Halgatták Párizsban a híres Abälardot, Petrus Lombardust, a lelkes Aquinói Tamást, mint akkor nevezték az „angyali doktort”, Occam Vilmost „a tudományban legyőzhetetlen oroszlánt”; meglett és őszbe hajlott koru férfiak tanultak theológiát, filozófiát, literatúrát, asztronomiát, minden földi és földöntúli dolgokat; de elfeledték a tyúktól megtanulni, hogy miként szeresse az atya gyermekét, elfeledték a mádártól s az elefánttól ellesni, hogyan siratja fiát, mert különben nem szégyenlették volna az elhalt gyermekért gyászruhát ölteni, azokat megsiratni, mert hiszen akárhány példa van rá, hogy a szüle szégyenlé gyermekével enni, annak halálát gyászolni.

A családfőnek sokat, igen sokat kellett emelkedni észben és szivben, míg házas-társá, gyermekei atyjává le judta magát aláznai. A nő sorsa és helyzete javulása szintén fokozatos mutatója a társadalmi és politikai átalakulásoknak. Rabszolga, hetéra, matrona, lovagkori papnő, bűnbánó aszszony, forradalmi nő, hitves családanya, feleség... ezek

a főbb fokai annak a hosszu létrának, mely a nő sorsa átalakulásának hű mutatója.

A reformáció indítja meg a megújodást, a renaissanceot a nő helyzetében. A nő ép úgy az emberiséghez tartozik, mint a férfi; neki szintugy egyedi és szociális életet kell élni, mint a férfinak. Ennek az elvnek végrendeleti végrehajtója fele részben a francia forradalom volt, felerészben a legújabb és jelen kor. Természetes, hogy lassanként meg kellett változni a családapa helyzetének; hatalma mértékének is. A régi szocialis fikciók és fonák illúziók miatt a családfőnek oly magasán kellett családja fölött járni, mint az izraeliták tüzoszlogának. Az egyház merev világnézete szintén sokáig nem tűrte, hogy Jézust, az emberiség megváltóját, emberi foglalkozás, vagy épen játék közben fessék, míg a renaissance óriásai Leonardo da Vinci és társai le nem ronták a régi korlátot. A társadalmi renaissance, a francia forradalom, külön ad szobát az anyának, mint házastársnak, s a legújabb kor ad a házban külön helyet a gyermekeknek.

Ha a régi szuverén hatalma megoszlik ma a társadalom adozó tagjai közt, az abszolút hatalmu családfő is kénytelen osztozni a családdal. Régen családfőnek született az ember, ép mint televér állampolgárnak; ma azzá kell magát mivelnie, ép mint a polgári jogok gyakorlása feltételekhez van kötve. A goth stílű és homályos ablakfestésű, cella szerű antik háznak, modern szalon-épületté kell átalakulni, melynek világos terméiben a család minden tagja szabadon mozoghasson. Ámde az „új épületnek” belőlről kell épülni, mint a goth domnak; belőlről nőni, mint az organikus testnek. De a baj az, hogy az állványokkal körül rakott kaszárnya épületekről veszi jelen korunk a mintát, kívülről készített azt megadott minták, s nem a család természet szerint. Mik már a család szerves fejlődésének főbb akadályai? feleljünk erre a kérdésre legközelebb.

Felméri Lajos.

A beszéd- és értelem-gyakorlatokról.

Ez azon tantárgy, mely a család és iskola közötti hézagot áthidalja, tehát a mely legközelebről érdeklí a szülőket, s a melyben legtöbb segítségére lehetnek az iskolának.

Midőn a gyermeket legelőbb feladják az iskolába, még nem bír oly lelki fejlettséggel, hogy a rendszeres tanításhoz hozzá lehessen fogni; erre még csak ezután kell

öt megérlelni. A tanulási képesség a különböző szervek és lelki tehetségek begyakorlásának az eredménye. Előbb meg kell tanítani a gyermeket arra, hogy tudjon tanulni, s azután tehet megkívánni tőle, hogy tanuljon.

Tanulni nem lehet értelem nélkül; érteni nem lehet szemléletek és tapasztalatok nélkül; tapasztalni és szemlélni nem lehet megfigyelés és az érzékszervek helyes használata nélkül; s szerzett ismereteinket nem lehet határozott alakba önteni és másokkal is megértetni helyes beszéd nélkül.

Menynyi anyag csak az alaphoz, hogy az szilárd legyen; csak ezután lehet biztosan hozzá fogni a tulajképeni épülethez! A rossz tanulóknak legalább 50 százaléka annak lett a nyomoréka, hogy kezdetben nem kapott biztos alapot, s e miatt a ráragasztott épület összedült.

Pestalozzi volt az első, a ki iskolájában e szükséges előgyakorlatokat alkalmazásba vette. Követői ez öntudatosan fejlesztő szellemi gimnasztikának bámulatos sikerét látva, tanulmányuk tárgyává tették, s idők folytán az új tantárgynak egész kis irodalma támadtja németeknél „szemléleti oktatás“, „beszéd- és gondolkodási gyakorlatok“ s más hasonló címek alatt.

Népoktatási tanügyünk újra ébredése óta tanügyi lapjaink, oktatástani szakmunkáink, s utasító vezérkönyveink eléggé igyekeztek nálunk is megismertetni s meghonosítani ez alapvető tantárgyat. Az 1868-ban hozott népoktatási törvényünk ide vonatkozó cikkeit részletező miniszteri tanterv beiktatta az elemi iskolák tantárgyai közé „beszéd és értelemgyakorlatok“ címén.

Értelmesebb néptanítóink, a mint e tantárgyról tájékozottságot szereztek maguknak, s nagy jelentőségéről, legalább elvileg, meggyőződtek, siettek is bevinni iskoláikba. De az idő még igen rövid arra nézve, hogy bátran elmondhassuk, miszerint a beszéd- és értelemgyakorlat hazánk mindegyik elemi iskolájába bejutott, s a tanítók kellő öntudattal s a tapasztalás és gyakorlottság által megértelt biztossággal tudják ez új tantárgyat vezetni. Sok helyt e mellett még külső akadályokkal is kell küzdeniök, ilyenek lehetnek: az iskolai előljáróság szakavatatlansága; a megszokás révedezése minden új dologtól, a régi slendriánhoz való makacs ragaszkodás, a szülők értetlensége s kora-érettséget, időelőtti ismerethalmazt süsgető türelmetlensége, a látszat-hajhászat, mely beéri avval, ha port hinthet az exameni hallgatóság szemébe, stb.

Ezek után nem tartjuk feleslegesnek e lapok hasábjain is hozzászólni a tárgyhöz. A lelkesítő ajánlatokat, fontosságáról meggyőzni igyekvő általános frázisokat ez úttal mellőzzük. A tárgy nem új, nem ismeretlen, s így azokra az elvi tisztázásokra úgy hisszük, nincs már szükség. Szólunk tehát a nevezett tantárgy gyakorlati oldalához.

Minden tantárgynál a cél határozza meg a gyakorlati kivitel módozatait. A beszéd- és értelemgyakorlatok célját fennebb már jeleztük, itt rövidbe összefoglalhatjuk:

a) beleszoktatni a kis ujoncot az iskolai rendtartásba, b) érzékszerveit élesíteni s őt azoknak sikeres használatára

segíteni, c) érdeklődését s figyelmét felébreszteni, erősíteni, d) képzeleti tárházát rendezni, gazdagítani, e) értelmét fejleszteni, f) beszélő képességét bilincseiből feloldani, s szókinészt gyarapítani.

A mig mindezekben bizonyos fokú előhaladást nem tett a kezdő tanuló, szó sem lehet az úgynevezett rendszeres tanításról. Nem azt akarjuk mi ezzel mondani, hogy a többi tantárgyknál a fennebb kimutatott cél merőben idegen, hanem csak azt, hogy ezeknél már a tantárgy anyaga lép előtérbe, a melynek felfogására bizonyos fokú érettség, s gyakorlottság szükséges.

A beszéd- és értelemgyakorlatok azon közös gyökér, melyből a többi tantárgyak sarjadnak, táplálkoznak és válnak szét apránként, mint külön ágai az ismeretek fájának.

A gyermekek hoznak ugyan hazulról több, vagy kevesebb ismereti készletet, de ez ritkán elég kivált ott, ahol egy egész osztályt kell együtt és egyszerre tanítani. A tanítónak tehát mindenek előtt rendbe kell őket hozni, a kis serget — szellemileg — egy sorba állítani; csak azután indulhatnak meg azon biztos tudattal, hogy az uton nem fognak egyenként elhulladozni. Fáradtságos, sok türelmet, s a gyermekek iránti önzetlen szeretetet kívánó munka, de csak is az ilyen munkálkodáson van isten áldása.

S mindezeket mi által érjük el?

Leginkább okos és helyes beszélgetés által.

Itt tehát nincs helye az elmagyarázásnak, lecke kihagyásnak, felkérdezésnek. Itt tanító és tanítványok csak párbeszédet folytatnak — minden látszólagos előkészület nélkül — és pedig kérdezősködnek egymástól okosan, s felelnek rá helyesen és értelmesen. A nem gyakorlott, vagy nem eléggé lelkiismeretes tanító itt szenved hajótörést. Itt tűnik ki, hogy ki a mester!

A ki elbizza magát, s azon hitben, hogy „hisz azokról a gyermekeknek való apró-cseprő dolgokról tudok én eleget“, minden előkészület nélkül fog hozzá, csakhamar tapasztalni fogja, hogy a gyermekek unatkoznak, s az egész beszéd- és értelemgyakorlat üres fecsegéssé, céltalan kalandozássá, haszontalan szó- és idővesztegetéssé sülyedt, a melynek a summája ebbe foglalható össze: „beszélünk sok szóval semmit.“

Ennek elejét veendő, tanácsoljuk a tanítónak, hogy minden, tanóra előtt jöjen tisztába azzal, hogy mit akar? Tehát válaszssa ki a megbeszélendő tárgyakat, s legyen tisztában azon szempontokkal, melyekből azokat tekintetni és megszélgetni szándékszik.

Lehet vizsgálgatni egy tárgyat több szempontból, több tárgyat egy szempontból, vagy végül több tárgyat több szempontból. A tanító tapasztatától függ, hogy változtatva melyiket tüzi ki.

A tárgyaknak okvetlen, kérlelhetetlenül szemléletieknek kell lenniök, tehát a gyermekek érzékei alá adott valódi tárgyak, vagy ezek hiányában jó képek, mintázatok, vagy végül olyanok, melyek már künn az életben a gyermekek tapasztalati körében voltak, s melyekről a tanító bizonyosan tudja, hogy kis tanuló ismerik.

Azon különböző szempontok, melyekből a tárgyakat vizsgálatni lehet és kell, a következők:

1. Alak. 2. Anyag. 3. Szín. 4. Szag. 4. Íz. 6. Hang. 7. Tapintat. 8. Terjedelem, (hossz- tér- és ürmértékek). 9. Egész és részei. 10. Cél, haszon. 11. Kár, ártalom. 12. Súly, (súlymértékek). 13. Hely, (rend). 14. Helyzet, (függő, vízszintes, ferde). 15. Keletkezés. 16. Pusztulás. 17. Idő, (óra). 18. Hasonlat és különbség. 19. Nem, faj. 20. Érték, (pénz). 21. Menynység. 22. Birtokos és birtok, (tulajdon jog). 23. Tömörség, (szilárd, cseppfolyó, légnemű szerkezet). 24. Lét, életmód. 25. Csoportosítás. 26. Ízlés, (csinosság, tisztaság.) 27. Viszony. 28. Távoltság. 29. Irány, (égtájak). 30. Egyéni szabadság.

Az természetes dolog, hogy minden tárgynak, a melyet szóba hozunk, nevét megmondjuk.

E szempontok mellé, ha tetszik, lehet még újakat találni, de mi ennyit elégnék tartunk.

Reméljük, hogy tanítótársaink nem értik félre ajánlatunkat. E szempontok mindegyike nem talál minden tárgyra, nem is kell azokat ilyen merev rendben elévenni; nem kell belőlök fárasztó gépiességet csinálni. Ezek csak azért vannak itt vázlatosan elősorolva, hogy a tanító könyvebben kiválogathassa közülök alkalmás szerint azokat, melyekre szüksége van. De a miket kiválogatott, azoknak lelkiismeretesen járjon utána, nehogy téves ismereteket vagy éppen valótlanosságokat beszéljen szorultságból a gyermekeknek. Próbálja meg csak bármelyik tárgyat felvéve, mind a 30 szempontból kielégítőleg megvilágítani, tapasztalni fogja, hogy nem oly könnyű munka, mint egyelőre hitte.

Pedig a gyermek csak az iránt van bizalommal, a kiről tapasztalja, hogy akar is, tud is az ő tudás vágyának táplálékot adni. Vajha ezt a szülők is figyelmökre méltatnák!

Egyik másik szempont felébreszti szükségérzetét annak, hogy az életben előforduló mértékekkel megismerkedjenek, (terjedtség. súly, idő- és becsmérték — pénz.)

A mi a beszéd képzését illeti, ajánljuk, hogy itt is legyen tisztába, hogy mit akar. Felesleges, vagy eltévesztett, határozatlanul formulázott kérdéseket ne tegyen. Rossz kérdésre jogtalan dolog jó feleletet várni. Oknélküli szószaporitást ne törjön, s ne abba gyönyörködjék, hogy ő maga beszél, (tanít, oktat) hanem abba, hogy tanítványai beszélnek.

A tanuló csak azt tanulja meg alaposan, a mire rászorítják, hogy elmondja szabatosan. Ezért ne törjön immel-ámmal adott feleletet, félszeg mondatokat; hanem kívánja meg, hogy rövid, de mindig egész, bevégzett mondatokban feleljenek. De e rászorítás ne történjék haragosan, vlszszariztó zaklatással, hanem lelkesítő erélylyel. Azt a szót, a melyen a mondat értelme nyugszik, helyes hangsúly által emelje ki, s hangsúlyoztassa tanítványával is. Ez a lassu, de biztos haladása a helyes beszédnek. Ha e szerint a tanító kitartó szorgalommal és pontossággal vezet a beszéd- és értelemgyakorlatokat, maga meg fog le-

petni, hogy tanítványai pár év mulva a felsőbb osztályokban milyen értelmes és szabatos feleleteket adnak.

A tanóra végezte után ne mulasztja el visszatekinteni munkájára, vajjon eredménynyel foglalkozott-e, közelebb vitte-e a gyermekeket bár egy lépéssel a célhoz? Rendeződött, tisztult, gazdagodott-e szellemi világuk, s fejlődött-e beszélő képességök? Szóval vegye magában számba, visznek-e haza valami újat, vagy csak anynyival mennek ki, a menynyivel bejöttek volt?! Ha lelkiismeretesen elmondhatja, hogy igen, akkor nem illeti a vád, hogy megint elvesztegetett egy órát a gyermek életéből.

Tudjuk, hogy e vázlatos útásítás nem eléggé kimerítő, de ha minden ide tartozó dolgot tüzetesen el akarnánk monóani; egész tankönyvet kellene írunk; erre pedig e lapok hasábjai tért nem nyithatnak. Itt már kénytelenek vagyunk olvasóinkat az ide vágó szakmunkákhoz útásítani.

Paal Ferenc.

Menj: nincs időm!

Mindinkább érezzük annak igazságát, hogy család és iskola mily szoros összefüggésben vannak. Az iskolába a családi élet körében nyert benyomásokat viszi a gyermek. Az értelem és kedély működése már megindult, mikor a nevelő fejteni, kormányozni akarja. De a családi életben minő kevés táplálékot nyer a gyermek fejlődésének és kedély világának, holott e tehetség azon központ, melyből kifejlődik az értelem tiszta világa és a szív melegsége.

Mily kevés családban gondolnak arra, hogy életök minden mozzanatát éber figyelemmel, kielégítően mohósággal figyelni meg a gyermeki lélek! Főlébred a tudvány, s mi anynyira a magunk dolgával, az élet materialis küzdelmével vagyunk elfoglalva, hogy számba se vesszük azt az emésztő, sovár kíváncsiságot, mely a gyermekben főlébred, ha a házi élet körében valami megragadja figyelmét.

Az első kérdés: a gondolkodás első mozzanata. Minden, mi első, a legerősebb, a leghevesebb. S mi gyakran közönyösen lehütjük e hevet! Gyakran a mindenki által méltán magasztalt szemléltetés is mily gépiessé, lélektelenné válik, ha a tanító kedélye nem képes megeleveníteni érzésével, s nem képes a gyermek képzelő tehetségét az izzásig hevíteni. Pedig valamint az ércet meg kell olvasztani, ha rá tartós jegyet akarunk nyomni: aként a lélek képzelődését is föl kell melegíteni, ha azt akarjuk, hogy tanításunk kitörölhetlen benyomást tegyen rá.

Nem mindig a „látás“ idézi elő a képzelem fölzigatását, hanem a látott tárgyat kíséző meleg, szívhez szóló beszéd. De ki tud ugy a gyermek szívéhez szólni, mint a szüle? És épen a családban nyer a gyermek a legkevesebb felvilágosítást. Pedig épen a családi életben ébred föl legelőbb a gyermek kíváncsisága. Csak tetten kell kapni őt, s addig kell ütni a vasat, míg ki nem hül. És mi mit teszünk? Menj: nincs időm! Ezzel utasítjuk el. Miért? Mert vagy resteljük felvilágosítani gyermeki esztét,

vagy néhányan, valljuk be, nem is tudnánk kérdésére gyermeki fölfogásához alkalmazott fölvilágosítást adni. Ime egy életkép, melyet L'égouvé nyomán szavaim igazolására röviden elbeszéltek:

Egy atya éppen egy khinai utazásról olvasott. Gyermek, 6—7 éves gyermek, hozzá megy, meghuzza karát, s kérdi: „Apám miért?“ . . . — Menj, nincs időm! — De . . . — „Hagyj magamra!“ Miért gyujtják meg a tüzet úgy, hogy fuvóval szitják? „Menj, nem tudom“ . . .

A gyermek bosszusan, szomoruan távozott. Az atya olvasta könyvét, de a betűk öszszefolytak. Mind látta azt a pár kérdő szemet. Mit érezhet e gyermek, kinek minden új e világban? Nyelvében minő mély jelentésű e szó: miért? Ebben van szelleme, kutatási törekvése, tudványa és én elutasítam. Eloltám a tűz első lobbanását. Miért? De hát miért is kell a fuvóval szitni a tüzet? Ily gondolatok gyötrék az atyát. Belátta, hogy helytelenül cselekedett. O olvas Khináról, és lehet, hogy nem tudja megmagyarázni azt az egyszerű dolgot, hogy mért élesztik a tüzet fuvóval?

De még mennyi kérdés! Mi az a papir, melyre oly könnyen irunk? Mi az a karpit, mely a nap sugarait nem engedi szemünkbe világítani? Mi ez, meg amaz?

Az atya egészen új dolgot érzett. Érezte, hogy ő nevelő. Érezte, hogy neki nem elutasítani, de felelnie kell. Neki le kell ereszkednie a gyermek lelki világához, neki vele foglalkoznia, vele játszania kell. Gyermekké kell válnia, hogy megértse azt a kínzó szót, melyben a gyermeki lény legöszszintebben nyilatkozik: Miért? El kell képzelnie, hogy minő kinyomata ez a leendő embernek, a ki a természetet, az életet és önmagát akarja kimagyarázni már év ezredek óta. Éreznie kellett, hogy jogos örökségéből a tudásból nem szabad kizárnia gyermekét. Nem az egy atya erkölcstana, hogy táplálja gyermekét, ruhazza és fizessen a neveltetéséért. Maga is tanuljon, törekedjék közreműködni, helyes tapintattal arra, hogy akkor is következetesen nyerjen fölvilágosítást gyermeke, a mikor otthon van. Mind e gondolat megfordult az atya agyában. Elhatározá, hogy nem megy Khinába, marad otthon és utazást rendez a szobában. Az utitárs: gyermeke. Ah mily gyöngéd, minő finom szálakba megy át kötelesség érzete annak, ki szeret! E perctől kezdve az atya olvasott, tanult. Mikor a legérdekesebb kérdésekkel tisztában volt, akkor arra törekedett, hogy gyermeke kíváncsiságát ne csak kövesse, de vezesse, irányozza. Ime a neveléstan egyik főelve. Ime az előkészítés az iskolára. Ime az átmenet zökkenés nélkül. Mert éppen akkor van elvetve az alapja a rendszertelenségnek a lelki tehetségek fejlődésében, mikor a gyermek ébredő kíváncsisága zsarnokilag uralkodik. Pedig az oly családban úgy van, a melyben nem ragadta a vezetést az anya, vagy atya a maga kezébe.

A mi atyánk így tett. Egy vihar alkalmával az ablakhoz közel ülteté gyermekét és azt mondá neki: irj! Előre bocsátá, hogy valami rendkívüli, érdekes dolgot fog mondani. A gyermek lázas kíváncsisággal ült le. Azután

az atya kérdé, mi lehet az oka, hogy az eső sem esik be, a vihar szele se forgatja el a lapot, a melyre irsz? A gyermek megáll, gondolkozik. Valami nagy dolgot képzelt. Az atya fölhevíté képzelődését. Végre megmagyarázza, hogy az ablak üveg lemeze óv meg attól bennünket. Elmondá, hogy az ablak nyílásra szükség van, de ez nem óvna meg attól, hogy az eső be ne huljon, a szél be ne sivitson a szobánkba. — És mi az üveg? kérdé a gyermek izgatottan. — Egy kis homok vegyítve egy kis hamuval. És elmondá neki, hogy minő csodás dolgokat érünk el az üveggel. Beszélt azon szomorú állapotról, a mikor szemünk elhomályosul, a mikor csak szemüvegen láthatjuk a tárgyakat. Beszélt a csillagok távolságáról, melyeket a távcső által közelebb látunk. Beszélt az üveg hasznáról, mindig arra törekedvén, hogy a gyermek mohó vágját úgy elégítse ki, hogy az mégis kielégítetlenül maradjon.

Igy elérte, hogy nemsokára maga gyermeke kérdé, hogy miként lehet az üveget a fentebb említett csekély fontossággal bíró anyagból készíteni, hogy találták föl? Erre az atya azt felelte: megmondom holnap. Ez uttal adós maradt a felelettel, mert azt akarta, hogy gyermeke képzelme foglalkozzék hosszabban e tárgygyal. Az ember kétszer tud egy dolgot: ha előbb megismeri s aztán megtanulja. És valóban, mikor az atya elbeszélte másnap az üveg feltalálását, készítése módját, biztos volt, hogy gyermeke soh sem feledi el, mert emlékezetét, tudását, a képzelő tehetség oltalma alá helyezte.

Ime az életkép. Ez csak rövid vázlat azon nagy jelentőségű befolyásról, melylyel egy okos szüle gyermeke lelki fejlődésére hathat. Ne fojtsuk el a tudványt, de kielégítésével járjunk el okosan. A családi élet akkor nyer szentséget, bensőséget, ha szeretetünk kiapadhatlan áldással árad gyermekeink lelki fejlődésére is.

Hegedüs István.

Értesítés.

A kolozs-dobokamegyei néptanítók egyletének bánffi-hunyadi járási köre folyó év april 6-án gyűlést tart, melyre a t. tagok, valamint a tanügy iránt érdeklődők, tisztelettel meghivatnak.

A gyűlés helye: B.-Hunyadon az állami iskola. Kezdeté délelőtti 9 óra. Tárgyai:

1. Jegyzőkönyv hitelesítés.
2. A macska főlék ismertetése, leketervekbe kidolgozva az elemi népiskola 5—6-ik osztálya számára Bács György által.
3. Énektanítás a népiskolában, értekezés, öszszekötve mintatanítással. Sántha István által.
4. A metermértékek közül a hossz- és súlymértékek ismertetése az elemi népiskola 5—6-ik osztályában, mintatanítás Gagyí Samu által.
5. Az irás tanítás kezelése a népiskolában. Útmutatás a tanítók számára, Gagyí Samu által.
6. A mult gyű-

lés alkalmával kiküldött vizsgáló bizottságok jelentései, a hatáskörükhöz tartozó iskolák anyagi és szellemi állapotáról, s az illető tanítók működéséről. 7. Esetleg indítványok tárgyalása, s ha az idő engedi, az állami elemi- és felső fiu- és leány iskola, valamint az ev. ref. leány- és a cath. vegyes iskola megtekintése.

A tagok pontos megjelenését s új tagok toborzását kéri.

Bánffi-Hunyadon, 1875. Márc. 5-én.

Gagyai Samu,
a járási kör elnöke.

T Á R C S

Mimicry és más védelmi módok az állatoknál.

(Befejező közlemény).

Bates, angol természetbúvár, az alkalmazkodásnak az eddigiekben vázolt és ismertett jelenségeit „Mimicry”-nek nevezte. Mimicry szoros értelemben utánzást jelent, de itt átvitt értelme van és oly hasonlóságokra illik, melyek csalódást okoznak, minél fogva belső szerkezetre nézve különböző tárgyak öszszetevészetnek egymással.

A mimicry tárgya a létért való küzdelemben szerzett minden hasznos tulajdonság, mely akár az állat alakját, akár színét, akár viseletét illeti és csalódást okoz. Értelmező kulcsa a hasznosság elve, mely szerint, csak oly szervek, oly jellegző alakok vagy színrajzok, az ösztönnek vagy a megszokásnak csak azon sajátosságai tart-hatták fenn magukat, melyek az élő állatoknak jelenleg hasznosak, vagy pedig elődeiknek egykoron különös hasznára váltak. Az egyes állatfajok bizonyos fokú változékonysága, mely eleintén valami véletlennek, vagy rendellenesnek látszik, alapoka azon csodálatosan öszszehangzó hasonlóságoknak, melyek a természet háztartásában oly fontos szerepet játszanak. Gyors szaporodás és az előnyösebbnek kiválása azon tényezők, melyek a harmóniát a szerves természetben, nem különben a szerves és a szervtelen természet között fönntartják. Mióta Darwin Károly kimondta e nagy jelentőségű elveket, Bates és Wallace pedig azon voltak, hogy azokat a Mimicry jelenségeire alkalmazzák és kiderítsék az okokat és azon általános természettörvényeket, melyek alatt e jelenségek állanak: azóta a leíró természetrajz tanítója oly kincsnek lehet birtokában, melylyel fölszabadíthatja magát a csodálatás nyüge alól, és ok-szerűen fejlesztheti az érzelmét.

A Mimicry minden egyes jelensége — kellően fölfejtve — az eszmék egész láncolatát ébreszti föl, melyet az eszmetársítás törvényei szerint igen könnyen dolgoz föl és sajátít el magának az elme. A mimicry által ér-tethetjük meg igazán az állati lakások és tartzkodási helyek minőségét, az állati külsőnek legcsekélyebb bélyegeit és azon eszközöket, melyekkel az állat elfoglalva tartja és mintegy bitorolja lakhelyét; ez úton derül föl a nö-vendék előtt a szerves természet bonyodalmas, de okoz-

tos egyensúlya és harmóniája. A ki a leíró állattani tan-anyagot kellő világításba akarja helyezni és általános szabályok alá akarja rendezni; a ki a tanítás által az elmét gyönyörködtetve akarja földeríteni: annak a Mimicry oly szem-pontokat szolgáltat, melyek szerint a sokfélében az egysé- get, a szabályt, az általános elvet ügyesen kibonyolíthatja úgy egyes állatok leírásánál, mint egész állatsorok végle- ges áttekintésénél.

Azonban szerfelett csalódnánk, ha azt hinnők, hogy minden állatot a Mimicry véd meg.

Az állati élet legfölületesebb áttekintése is bárkit meggyőzhet arról, hogy az állatok igen különböző módon kerülük ki ellenségeiket, szerzik meg táplálékukat és hogy sokféle szokásuk és ösztönük megfelel mindenkor életkörülményeiknek. A sündisznónak például van védőfegyvere, melylyel az ellenséges megtámadásokat visszaverheti. A tekenős békákat nem veszélyezteti tebenőik föltünő színe, mert éppen e tekenők képezik védbástyáikat. A görénynek és sok más állatnak büzmirigyei vannak, melyeknek ki-állhatatlan váladéka által elhárítanak maguktól minden ve- szélyt; a hódát az a szokása védi meg, mely szerint víz- ben él és erős lakást épít magának. A coboly, noha Szi-beria északi részében tartózkodik, télen-nyáron egyaránt gesztenye-barna színű, mert rendkívüli ügyességénél fogva képes a fákról éjente kisebb madarakat fogva és télen is gyümölcsessel táplálkozni. A kanadai pézsmapatkány gerez- nája szintén nem fehér, hanem sötét barna, ámde parti lyukakban él, és halakkal táplálkozik.

Sok állatot csak bizonyos időben fenyeget a veszély, s ha ilyenkor védve vannak, úgy biztosítva van fajuk fön- maradása is. Például, legtöbb madár a madártojások és a madárfiókák megvédésében fejti ki bámulatos ügyességét. A fészkeket jól elrejtik, vizek fölé hajló nádszálfára és faágakra függesztik, vagy pedig szűk nyilásu faodukba rakják. Ily óvatosságnak aztán az az eredménye, hogy igen elszaporodnak, s így ha el is pusztulnak a gyengék és gyávák, az életben maradtak annál erősebbek és élet- revalóbbak a szakadatlan üldözés elviselésére.

A rovarokon leginkább meggyőződhetünk azon kü- lönböző eszközökről, melyek által megvédik magukat. Sok- tól a világító fénye riasztja el az ellenségeit. Sok rovar- nak fullánkja van, s némely fullánktalan hangyák hátán hegyes tövisek vannak, melyek miatt a rovarvő kisebb

madarak föl nem falhatják. A zsiszikkfélék külváza és röptüi annyira kemények, hogy a bogarász csak akkor tűzheti gombostűre, ha előbb átfúrja valami erős eszközzel, és ki kétkednek abban, hogy azon kemény chitinváza zsiszikkféléket sokszor végi meg? A rovarok egy része virág levelek alá rejtőzik, vagy kéreg- és fahasadékokba búvik, mások meg kellemetlen ízűek és büzőek. Némely rovar viselete által védi meg magát; p o, a holyvafélék — Staphylinidae = veszély idején fölgörbitik potrohukat, mi által más állatokban, sőt még a bogarászó gyermekekben is gyanut ébresztenek, mintha szurhatnának.

Az elősorolt tulajdonságokkal bíró állatok általában föltűnő színűek és náluk védő hasonlóságról szó sem lehet. A fullánkos méhek és darázsok igen ékes színű rovarok, s nincs is eset arra, hogy valamelyikök bizonyos növényhez vagy állathoz hasonlítana, vagy pedig, hogy bizonyos élettelen tárgy színével birna. Az összes felemás szárnyu rovarok (Hemiptera) igen kellemetlen büzt terjeszhetnek maguk körül, és csakugyan nagyrészt ékes színűek. A bödék v. katalinka-bogarak pettyesek és kirívó színűek, de kiválaszthatnak bizonyos maró nedvet, és ha valamely rovarvő madár el is fog egyet közülök, azt bizonyára eldobja megint.

A futoncok nagy részt feketék, vagy fémes színezetűek, halványvörös foltokkal; és e miatt nappal igen feltűnők. De ilyenkor megvédi őket kellemetlen büzük, éjjel pedig láttatlanul ragadozhatnak, ha ugyan a védelem e nemére általában szükségük van. Arra is van eset, hogy a faj szaporasága a módja az önvédelemnek, a mi mellett igen sok pusztulhat el a nélkül, hogy a faj fönnmaradása kockára lenne téve. Ilyenek a legyek, szunyogok, hangyák stb. Az ékes színű díszelyeket, vagy rózsabogarakat többféle sajátságuk védi meg: mindannyian zég-zug, vagy hullám vonalokban röplenek, s a mint leszálnak, azonnal elbujnak virágbokrétaiba, fahasadékokba, vagy faodukba, és testüket igen kemény és sima külváz takarja, mi miatt meg nem emészthetik azon madárkák, melyek elfogdosásukra képesek lehetnének. Itt a szinfejllesztő okok akadálytalanul hathattak, minek az lett a következménye, hogy eme rovarokat gyönyörködtető szini változatosság ékesíti.

Ennyivel talán rámutattam azon szempontokra is, melyek a tanítót a Mimicry keresésénél és értelmezésénél tájékozhatják. Nincs szándékomban kizárni a rendszer eleveit a tanításból; sőt ellenkezőleg óhajtom, hogy az e nemű viszonyítások által fűszerezzük azt a száraz és csupán csak külső bélyegekre alapított rendszert, mely a leiró természetrajz sajátja, s így gyötrelme még a felsőbb népiskoláknak is. Csak jelezni kívántam a leiró természetrajz egyik kevésbé ismert termékenyítő elemét, mely másodrangú alkalmazásban is bizonyára jobban eleveníti meg a tanítást, mint sok kétes hitelű állatmese.

Parádi Kálmán.

Vegyesek.

— **Eötvös alap.** E cím alatt Péterfy Sándor budapesti ev. tanító buzditó felszólalására az egyetemes tanító gyűlés bizottsága egy országos alapot akar gyűjteni a célra, hogy ennek kamataiból s illetőleg részleteiből a magyarországi tanítók, kisdiednevelők és tanárok szegényebb sorsu és jobb igyekezetű gyermekei középtanodai, akadémiai és egyetemi tanulmányaik folyamán ösztöndíjakkal segélyeztessenek. Hogy ez igazán nemes rendeltetésű alap előteremtéséhez és gyarapításához hazánk legszegényebb néptanítói is hozzájárulhassanak: ezért a tagsági díjak hetenként 2 krba, vagy is évenként 1 frtba állapították meg. — Reméljük, hogy hazánkban nem lesz egyetlen tanító, vagy tanfőférfi sem, a ki ez aránylag nagyon is csekély áldozattól megvonja a maga megtakarított filléreit; sőt hiszszük, hogy a t. szülők, a tanügy barátok és az iskolákat fenntartó hatóságok is áldozatra buzdulnak azon célért, hogy az önszegély útján tisztességes jövő és életkenyér biztosítások az elnyomorodott tanítók gyermekei részére. S ezt annyival inkább hiszszük és reméljük, mert már az eszme életre keltezője — a lelkes Péterfy S. — letévé a nemes célra az első alapot az által, hogy az általa szervezett Eötvös-alap javára ajánlotta fel azt a 200 o. é. frtot, a mit az egyetemes tanító-gyűlés 50-es bizottsága — a tavaly tartott gyűlés Naplójának szerkesztéséért — tisztéletdíj címen szavazott meg az ő részére. Éljen soká a buzgó kezdeményező; s mi sz általa nyújtott nemes példa buzgó köve ésével mutassuk meg azt, hogy valóban méltók vagyunk arra, hogy hazánk jobbjai érettünk s gyermekeink érdekeiért ily eszméken töprengjenek, s azokért ily áldozatokat hozzanak!

— **Az egy éves önkéntesség** kedvezményét a honvédelmi m. kir. miniszter úr ösnagymélt. csakugyan kiterjeszté a képezdei növendékre is. — Örömmel regisztráljuk e hirt, mint megnyugtató feleletet azon panaszos felszólalásokra, a melyek egy részére lapunk is adott viszhangot legközelebből.

— **Az udvarhelyszéki tantestület** segély pénztára buzgó pártfogóra talált Tibád Antal alkirálybíróban, ki az alakuláskor tett ígérését azzal váltotta be, hogy kieszközölte, hogy a szék tehetősebb községei az ő felszólítására már eddigelő is mintegy 300 forintot szavaztak meg a nevezett segély-alap javára, mint alapító tagok. Az ügy valóban meg is érdemli e nemes támogatást, de az ilyen buzgóság is méltán szavaztat velünk az ügy nevében a „buzgó pártfogó“-nak elismerést és köszönetet. Ugyancsak az udvarhelyi tantestületnek egyik fiókköréről lapunk 2-ik számában megemlítettük volt, hogy annak könyvtára is van. Illetékes helyről vett informatio után ezt oda egészítjük ki, hogy az illető testület mind a négy fiókkörének szép könyvtára van, a melyek megalapításához az udvarhelyszéki népnevelési egylet 300 forinttal járult ezelőtt három évvel, és melyek részint vásárlás, részint adományozás útján azóta is gyarapodtak többé-kevésbé. Udvarhelyszék területén e szerint jelenleg uégy tanítói közönyvtár áll a tanítói önképzés támogatására.

— **Szabó Endrétől**, buzgó főmunkatársunktól, „A kisdied nevelés módszertana“ cím alatt nem sokára oly szakmunka hagyja el a sajtót, mely a kisdied nevelésnek minden mozzanatát és minden eszközét annyira felöleli, hogy benne mind a szülők, mind a kisdiednevelők a kis gyermekek mindennemű foglalkoztatására kellő útmutatásokat találhatnak. Épen ezért hiszszük, hogy e hézagot pótló kalauz örömmel fogadott vendég lesz a családok körében is.

Felelős szerkesztő: YÁRADI KÁROLY.